

Людмила ШВИДУН,

orcid.org/0000-0002-7286-8103

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

Комунального закладу вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради»

(Дніпро, Україна) sobchuk2009@ukr.net

Віктор ШВИДУН,

orcid.org/0000-0002-5450-9043

кандидат педагогічних наук, доцент,

директор

Навчально-наукового інституту педагогіки

Комунального закладу вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради»

(Дніпро, Україна) shvidun2006@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті констатовано, що в складний період життя суспільства та людини в ньому актуальними стають технології дистанційного навчання, хоча ставлення до такої форми навчання серед учасників освітнього процесу неоднозначне.

Акцентовано увагу на основних правових інструментах національного дистанційного навчання, зокрема, законах України «Про вищу освіту», «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти.

На основі аналізу наукових джерел зроблено спробу проаналізувати особливості впровадження феномену дистанційного навчання в освітній процес в умовах кризових ситуацій, якими є пандемія коронавірусної інфекції, повномасштабна військова агресія. Увагу акцентовано на термінах «дистанційне навчання» і «дистанційна освіта», видах дистанційного навчання; з'ясуванні переваг та недоліків, що супроводжують процес організації дистанційного навчання в кризовий період.

Розкрито роль та значення дистанційного навчання, яке дозволяє здобувачам освіти різного рівня навчатися в комфортний та зручний для них час, одночасно зі здійсненням професійної або іншої діяльності, отримувати якісну освіту незалежно від місця проживання, економічно менш затратне, сприяє входженню людини у світ технологій та віртуальної реальності.

На думку авторів українські педагоги в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну, вже маючи певний досвід дистанційного навчання, набутий у період карантинних обмежень, використали його для проведення навчання в дистанційному режимі, що дозволило в складних реаліях війни мобілізуватися, організувати освітній процес, створивши безпечні умови для навчання та викладання, зберегти національну освіту, що є надзвичайно важливим та непростим завданням в умовах світоглядної війни. А враховуючи, що сучасний світ характеризується не лише розвитком науки і техніки, але й численними аваріями, катастрофами, епідеміями, пандеміями, війнами та іншими ризиками, за дистанційним навчанням – майбутнє.

Ключові слова: *кризова ситуація, пандемія коронавірусної інфекції, повномасштабна війна, дистанційне навчання, дистанційна освіта, цифрові технології, переваги та виклики, проблеми дистанційного навчання.*

Liudmyla SHVYDUN,
 orcid.org/0000-0002-7286-8103
 Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education
 Communal Institution of Higher Education
 «Dnipro Academy of Continuing Education»
 Dnipropetrovsk Regional Council»
 (Dnipro, Ukraine) sobchuk2009@ukr.net

Viktor SHVYDUN,
 orcid.org/0000-0002-5450-9043
 Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Director
 Educational and Scientific Institute of Pedagogy
 of Communal Institution of Higher Education
 «Dnipro Academy of Continuing Education»
 Dnipropetrovsk Regional Council»
 (Dnipro, Ukraine) shvidun2006@ukr.net

IMPLEMENTATION OF DISTANCE EDUCATION INTO THE EDUCATIONAL PROCESS IN CRISIS SITUATIONS IN UKRAINE

The article states that in a difficult period of the life of society and a person in it, distance learning technologies are becoming relevant, although the attitude towards this form of education among the participants of the educational process is ambiguous.

Attention is focused on the main legal instruments of national distance learning, in particular, laws of Ukraine «On Higher Education», «On Amendments to Some Laws of Ukraine Regarding State Guarantees in Conditions of Martial Law, State of Emergency or State of Emergency», Concepts of Development of Distance Education in Ukraine, Regulations on the distance form of obtaining a complete general secondary education.

Based on the analysis of scientific sources, an attempt was made to analyze the peculiarities of the introduction of the phenomenon of distance learning into the educational process in crisis situations, such as the coronavirus pandemic and full-scale military aggression. Attention is focused on the terms «distance learning» and «distance education», types of distance learning; clarifying the advantages and disadvantages accompanying the process of organizing distance learning in a crisis period.

The role and significance of distance learning is revealed, which allows students of different levels of education to study at a comfortable and convenient time for them, at the same time as carrying out professional or other activities, to receive quality education regardless of the place of residence, economically less expensive, contributes to the entry of a person into the world of technology and virtual reality.

According to the author, Ukrainian teachers in the conditions of a full-scale Russian invasion of Ukraine, already having some experience in distance learning, acquired during the period of quarantine restrictions, used it to conduct distance learning, which allowed them to mobilize in the difficult realities of war, organize the educational process, creating safe conditions for learning and teaching, to preserve national education, which is an extremely important and difficult task in the conditions of ideological war. Considering that the modern world is characterized not only by the development of science and technology, but also by numerous accidents, catastrophes, epidemics, pandemics, wars and other risks, distance learning is the future.

Key words: *crisis situation, coronavirus pandemic, full-scale war, distance learning, distance education, digital technologies, advantages and challenges, problems of distance learning, national education.*

Постановка проблеми. XXI століття – це період стрімких та непростих змін в житті людської цивілізації та окремої людини, період об'єднання та світової пандемії, глобалізації та цивілізаційної війни в Україні, цифрової революції, розвитку технологій та соціокультурної кризи. Поширення коронавірусної інфекції, а згодом повномасштабна військова агресія повномасштабно змінили всі сфери життя людини. Зміни не оминули і освітній простір та освітній процес. В складний період життя суспільства та людини

в ньому актуальними стають технології дистанційного навчання, хоча ставлення до такої форми навчання серед учасників освітнього процесу неоднозначне.

Основними правовими інструментами національного дистанційного навчання є закони України «Про вищу освіту», «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, Положення про

дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти.

Зокрема, в Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні акцентується увага на тому, що «дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання» (Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, 2000). В Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти дистанційне навчання розглядається як «організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх як правило опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій» (Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, 2020: 1).

Аналіз досліджень. Існуюча джерельна база з питань дистанційного навчання, інформаційно-комунікаційних технологій представлена різноманітними дослідженнями у різних наукових сферах, зокрема, філософії, педагогіці, психології тощо. Серед вітчизняних науковців, які досліджували феномен дистанційного навчання, варто виділити роботи А. Андрєєва, Т. Вахрущева, В. Кухаренко, В. Осадчого, В. Олійника, Є. Полат, О. Рибалко, І. Козубовської, О. Скубашевської, А. Хуторських та інших. З числа зарубіжних дослідників питаннями дистанційної освіти займалися Р. Деллінг, Д. Кіган, А. Кларк, Г. Рамбле, М. Томсон, М. Мур та інші.

Однак, незважаючи на численні дослідження, сучасна національна дистанційна освіта потребує додаткових наукових розвідок.

Мета статті: проаналізувати особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес в умовах кризових ситуацій, якими є пандемія коронавірусної інфекції, повномасштабна військова агресія, з'ясувати переваги та недоліки, що супроводжують процес організації дистанційного навчання в кризовий період.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи явище дистанційного навчання в складних реаліях України, насамперед, необхідно з'ясувати суть даного поняття, історію становлення.

Проаналізувавши численні наукові розвідки з питань дистанційного навчання, ми прийшли до висновку, що найбільш точно визначено даний феномен дослідницею К. Крутій, яка розглядає

дистанційне навчання як «сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій)» (Крутій, 2020: 46).

Дослідник В. Биков дистанційне навчання поділяє на три види:

– «дистанційне навчання – особлива форма інституалізації та втілення навчально-виховного процесу, в якому суб'єкти навчання (його учасники) реалізують навчальну взаємодію принципово і здебільшого екстериторіально;

– традиційне дистанційне навчання – тип дистанційного навчання, в якому взаємодія між учасниками та ініціаторами навчального процесу проходить у часовому вимірі асинхронно, при цьому активно застосовують транспортну систему поставки навчального об'єму та інших інформаційних об'єктів системи телефонного, телеграфного або поштового зв'язку;

– дистанційне навчання (е-ДН) – вид дистанційного навчання, який передбачає в основному індивідуалізовану взаємодію між організаторами та учасниками навчального процесу як синхронно у часі, так і асинхронно, принципово і переважно вживаючи електронні транспортні системи доставки навчального матеріалу та інших інформаційних об'єктів, комп'ютерні мережі Internet, ІКТ» (Биков, 2008: 98-99).

Варто також зацентувати увагу на термінах «дистанційне навчання» і «дистанційна освіта». Аналіз наукової літератури дає підстави говорити, що ці поняття часто вважають синонімами. Ми суголосні з дослідницями Л. Гавріловою та Ю. Катасоною щодо того, що «... вони суттєво відрізняються один від одного, так само, як загальнопедагогічні поняття «навчання» і «освіта»... «Відомо, що в педагогічній науці ще від часів Й. Песталоцці навчання вважається шляхом здійснення освіти, яка, у свою чергу, стає результатом, кінцевою метою навчання. Тож поняття «дистанційна освіта» є ширшим за «дистанційне навчання», що не виключає можливості використання цих понять як синонімічних» (Гаврілова, Катасонова, 2017: 173).

Дослідники феномену дистанційного навчання вважають, що першим закладом дистанційного навчання став Берлінський інститут вивчення іноземних, в якому освітній процес з середини XIX століття здійснювався через листування, так зване «кореспондентське навчання». Однак інтенсивного розвитку дистанційне навчання набуло в освітньому просторі Європи наприкінці XX початку XXI століть, основною причиною його поширення

став стрімкий розвиток інформаційних технологій та поява відкритих університетів.

«Уперше дистанційне навчання в Україні започаткували Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харківський національний університет радіоелектроніки та Львівський інститут менеджменту ще в 1997 році. У 2000 році наказом Міністерства освіти і науки України був створений Український центр дистанційної освіти при національному технічному університеті «Київський політехнічний інститут» (Кухаренко, Бондаренко, 2020: 7).

«Віртуалізація реальності як результат розвитку інформаційних технологій і як соціокультурна характеристика інформаційного суспільства робить неминучим підвищення значущості віртуальних комунікацій у суспільстві. Це веде до віртуалізації як міжособистісних, так і соціальних взаємодій, посилює соціокультурну диференціацію в суспільстві, створюючи мультиконтентний простір масових комунікацій. Різноманітна тематика мережевих ресурсів повністю відображає різноманітність реального життя, а сам Інтернет вже давно злився зі всіма сферами життя суспільства. Поширеність Інтернету створила ідеальні умови для зростання в новому середовищі принципово нових способів комунікації, однаково потужно застосовуваних до політики, науки, бізнесу, освіти, повсякденного спілкування й розваг» (Дзьобань, Жданенко, 2015: 15).

Дослідники Ф. Альтбах, Л. Рейсберг, Л. Румблі у монографії «Тренди глобальної вищої освіти: шляхи академічної революції» доводять, що «інтернет насправді змінив механізм комунікації в сфері отримання знання» (Altbach, Reisberg, Rumbley, 2009: 20).

Науковці зазначають, що дистанційне навчання дозволяє здобувачам освіти різного рівня навчатися в комфортний та зручний для них час, одночасно зі здійсненням професійної або іншої діяльності, отримувати якісну освіту незалежно від місця проживання, воно економічно менш затратне, сприяє входженню людини у світ технологій та віртуальної реальності.

Основу дистанційного навчання складають інформаційно-комунікаційні технології, які створюють умови навчатися «не виходячи з дому». Саме ця характерна риса відіграла надзвичайно важливу роль і сприяла активному впровадженню дистанційного навчання освітніми закладами різних рівнів освіти в період світової пандемії коронавірусної інфекції, а згодом і в реаліях повномасштабної війни в Україні, які ми розглядаємо як життя людини на межі, коли на перший план вихо-

дять безпекові питання. Дистанційне навчання в період кризових ситуацій стає особливо актуальним, розширюється категорія його учасників – від початкової до вищої школи. Дослідниця Л. Горбунова зауважує, що «той, хто прагне одержати сучасну освіту, рушає в мандри безкрайними ландшафтами інформаційно-комунікаційних мереж із короткими зупинками, що впорядковують одержані знання. Подальші мандри, багаті на події-зустрічі, неминуче руйнують ці порядки, потребують нових ідей, наступного переосмислення і відновлення руху» (Горбунова, 2011: 18).

«Опитування студентів США на початку карантину показало, що думка про навчання у 41% студентів погіршилась, але у червні майже сім з десяти студентів кажуть, що їх коледж впорався з глобальною пандемією чудово (23%) або добре (46%). Майже сім з десяти викладачів заявили, що їх школа відреагувала на кризу COVID-19 відмінно (25%) або гарно (41%)» (Кухаренко, Бондаренко, 2020: 21).

Повернемося до України. Ми поділяємо думку дослідниці І. Кучерак щодо розвитку національного дистанційного навчання. «...до березня 2020 року вона впроваджувалася лише планово і фрагментарно. В умовах пандемії ж постали інші завдання – тотальний перехід на навчання онлайн в екстреному режимі, а значить, цілковита перебудова організаційних засад процесу здобуття знань. Така нетипова ситуація забезпечила умови для незапланованого, масштабного, природнього експерименту в освітніх установах України, що дозволив отримати неочікуваний, але дуже цінний досвід. Досвід, коли за умов відсутності вибору потрібно реалізовувати ключове завдання – перейти швидко на онлайн-навчання, але не втратити при цьому якість та уникнути зайвих фінансових обтяжень» (Кучерак, 2020: 71).

Масове та швидке впровадження дистанційного навчання створило певні виклики та проблеми не лише для освітян, але і для суспільства в цілому.

Перед педагогами постало ряд непростих запитань: яким чином організувати освітній процес для здобувачів освіти, наприклад, початкової школи, як створити віртуальний клас, які вибрати платформи, чи варто поєднувати традиційні методи із методами дистанційної освіти тощо. Варто також зазначити, що методика викладання та навчання у дистанційному форматі почала лише формуватися.

До викликів дистанційного навчання пандемійного періоду необхідно також віднести проблеми самостійності учнів, їх здатності до самоосвіти,

насамперед ця проблема стосується здобувачів освіти початкової школи, частково – середньої. Постали питання мотивації здобувачів освіти через відсутність контролю педагогів, академічної доброчесності. Педагогам у короткий час необхідно було сформувати цифрові компетентності, визначитися із електронною платформою для дистанційного навчання, змінити методику подачі матеріалу тощо. Іншими словами, для успішного дистанційного навчання всім учасникам освітнього процесу в короткі терміни необхідно було вирішити психолого-педагогічні, організаційні і технічні проблеми.

Українські педагоги в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну, вже маючи певний досвід дистанційного навчання, набутий у період карантинних обмежень, використали його для проведення навчання в дистанційному режимі, що дозволило в складних реаліях війни мобілізуватися, організувати освітній процес, створивши безпечні умови для навчання та викладання, зберегти національну освіту, що є надзвичайно важливим та непростим завданням в умовах сучасної світоглядної війни.

Висновки. Таким чином, здійснивши аналіз феномену дистанційного навчання в умовах кризових ситуацій, якими є пандемія та повномасштабна війна, ми дійшли певних висновків.

Пандемія коронавірусної інфекції та спричинений нею карантин, з однієї сторони, сприяли прискоренню процесу дистанційного навчання, а з іншої – винесли на поверхню ряд прихованих проблем. Виокремимо, на нашу думку, головні:

– низький рівень або взагалі відсутність технічного оснащення та швидкісного інтернету як в закладах освіти, так і в частини сімей здобувачів освіти;

– неналежний рівень володіння освітянами цифровими технологіями, відсутність методичних напрацювань щодо проведення онлайн-занять;

– недотримання здобувачами освіти принципів академічної доброчесності, для багатьох учасників освітнього процесу характерне викривлене розуміння мотивації до навчання: мотивує контроль, відсутній контроль – відсутня мотивація.

Однак у складних кризових реаліях життя українського суспільства на перший план виходять духовно-етичні цінності, серед яких цінність людського життя превалює над всіма іншими. Такий підхід дозволяє відкрити одну найбільшу перевагу дистанційного навчання – можливість зберегти здоров'я, а в багатьох випадках і життя учасників освітнього процесу, що є надзвичайно актуальним в період війни.

А враховуючи, що сучасний світ характеризується не лише розвитком науки і техніки, але й численними аваріями, катастрофами, епідеміями, пандеміями, війнами та іншими ризиками, за дистанційним навчанням – майбутнє.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення зарубіжного досвіду впровадження дистанційного навчання як важливої складової забезпечення якості освітнього процесу в умовах цифрової революції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
2. Гаврілова Л., Катасонова Ю. Теоретичні аспекти впровадження дистанційного навчання в Україні. *Освітлогічний дискурс*. 2017. № 1-2 (16-17). С. 168–182.
3. Горбунова Л. Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія. *Філософія освіти: науковий часопис*. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. № 1-2 (10). С. 17–35.
4. Дзюбань О.П., Жданенко О.П. Віртуальні комунікації: роль й місце у сучасному світі. *Правова інформатика*. 2015. № 2(46). С. 9-16.
5. Екстрене дистанційне навчання в Україні : монографія / за ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка. Харків : Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
6. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні від 20 грудн. 2000 р. *Освітній портал*. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 22.07.2022).
7. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти від 8 вересн. 2020 р. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 23.07.2022).
8. Altbach P. G. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. UNESCO, 2009. 254 p.

REFERENCES

1. Bykov, V. YU. (2008). Modeli orhanizatsiynykh system vidkrytoyi osvity : monohrafiya [Models of organizational systems of open education]. Kyiv: Atika, 684 s. [in Ukrainian].
2. Havrilova, L., Katasonova YU. (2017). Teoretychni aspekty vprovadzhennya dystantsiynoho navchannya v Ukraini. [Theoretical aspects of distance learning implementation in Ukraine]. *Osvitlohichnyy dyskurs*. № 1-2 (16-17). S. 168–182 [in Ukrainian].
3. Horbunova, L. (2011). Nomadyzm yak sposib myslennya ta osvityna stratehiya [Nomadism as a way of thinking and an educational strategy]. *Filosofiya osvity : naukovyy chasopys*. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova. № 1-2 (10). S. 17–35 [in Ukrainian].

-
4. Dzoban, O.P., Zhdanenko, O.P. (2015). Virtualni komunikatsiyi: rol y mistse u suchasnomu sviti [Virtual communications: role and place in the modern world]. *Pravova informatyka*. № 2(46). S. 9–16 [in Ukrainian].
  5. Ekstrene dystantsiye navchannya v Ukrayini : monohrafiya / Za red. V.M. Kukharenka, V.V. Bondarenka. (2020). [Emergency distance learning in Ukraine]. Kharkiv : Vyd-vo KP «Miska drukarnya», 2020. 409 s. [in Ukrainian].
  6. Kontsepsiya rozvytku dystantsiynoyi osvity v Ukrayini vid 20 hrudn. 2000 r. (2000). [The concept of the development of distance education in Ukraine]. *Osvitniy portal*. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> [in Ukrainian].
  7. Polozhennya pro dystantsiynu formu zdobuttya povnoyi zahalnoyi serednoyi osvity vid 8 veresn. 2020 r. № 1115 (2020). [Regulations on the distance form of obtaining a complete general secondary education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> [in Ukrainian].
  8. Altbach, P. G. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. UNESCO, 2009. 254 p.